

وارلیق

VARLIQ

Türk Dili, Edebiyatı ve Kültürü Dergisi

Yeni Dönem. İli: 1, Sayı: 3 (Qış 2015), ss. 61-67

Telif Haqqı®Varlıq Dergisi

شبنامه

ملانصرالدین دن ۱۴ ایل اؤنجه چیخان تورکجه مزاح قزنتی

• دوچنت دوکتور پروانه ممدلی^۱

ÖZET: Pervane MEMMEDLİ, “Şebnâme: Mollanasrettin’den 14 Yıl Önce Çıkan Mizah Gazetesi”, *Varlıq: Üç Aylık Türk Dili, Edebiyatı ve Kültürü Dergisi*, İkinci Dönem, Sayı: 3 (Kış 2015/1394), ss. 61-67

19. yüzyılın 90’lı yıllarında, Güney Azerbaycan’ın Tebriz kentinde 1892 yılından itibaren *Şebnâme* adlı küçük boyutlarda basılı örnekler görünmeye başlamıştır. Onun sayfalarında halkı rahatsız eden toplumsal sorunlara değinilir, mevcut yapıdaki eksiklikleri eleştiren yazılara yer verilirdi. Gizli şekilde basılan *Şebnâme*, adeta geceler kapılara ve duvarlara asılırdı. Sabah olunca da ahalinin kalabalık olduğu çarşı, okul ve medreselerde yayılır, elden ele dolaştırılırdı. Geceler ve gizlice yayınlandığı/dağıtıldığı için de ‘gece yazıları’ anlamına gelen *Şebnâme* adlandırılmıştı.

Açar Sözlər: *Şebnâme*, *Mollanasrettin*, Türkçe, Mizah, Tebriz, Azerbaycan.

چکیده: دکتر پروانه ممدلی، "شبنامه: نشریه طنزی که ۱۴ سال پیش از ملانصرالدین منتشر می شد"، *وارلیق: فصلنامه زبان، ادبیات و فرهنگ ترکی، دوره دوم، شماره ۳ (زمستان ۲۰۱۵/۱۳۹۴)*، صص. ۶۱-۶۷

در دهه نود قرن ۱۹، در شهر تبریز آذربایجان و از سال ۱۸۹۲ نمونه‌های چاپی با ابعاد کوچک با نام *شبنامه* منتشر می‌شد. در صفحات این نشریه، به مشکلات اجتماعی مردم اشاره شده و نوشته‌های انتقادی علیه ایرادات و نواقص ساختار موجود به چاپ می‌رسید. *شبنامه* که به صورت مخفیانه منتشر می‌شد، شبانه به در و دیوار نصب می‌گردید و صبح آن روز در بازار، مدارس و اماکن عمومی پخش و دست به دست می‌گردید. از آنجایی که این نشریه شبانه و به صورت مخفیانه منتشر می‌شد، نام *شبنامه* بر خود گرفته بود.

کلیدواژه‌ها: *شبنامه*، *ملانصرالدین*، ترکی، طنز، تبریز، آذربایجان.

ملانصرالدین درگیسی نین آذربایجان تورک مطبوعاتی تاریخینده ایلک ساتیریک (طنز) باسین (مطبوع) اورقانی اولدوغو علم عالمینه چوخدان بللی دیر. ایستر-ایسته مز منطیقی بیر سوال یارانیر. گۆره سن

ملانصرالدین درگیسینه قدر تورکجه اونا بنزر بیر مطبوع نمونه‌سی وار ایدی می؟ و ملانصرالدین یارادبیجیسی میرزه جلیلین او باره‌ده معلوماتی اولموش مو؟

قاینالاردان اؤیرنمک اولور کی، ۱۹-جو عصرین ۹۰-جی ایلرینده، تبریز شهرینده ۱۸۹۲-جی ایلدن باشلایاراق شبنامه آدلی کیچیک فورماتلی مطبوع نمونه‌لی گؤرونمگه باشلامیشدیر. اونون صحیفه‌لرینده خالقى راحتسيز ائدن سوسیال پروبلمله توخونولور، مؤجود قورولوشداکی چاتیشمازلیقلاری تنقید ائدن کسکین یازیلار حاضیرلانیردی.

گیزلی اصولا چاپ اولونان شبنامه عادتاً گنجهلر قاپی و دووارلارا یاپیشدیریلیردی. سحر آچیلاندا آرتیق اهالی نین قالابالیق اولدوغو بازار، مکتب و مدرسه‌لرده یاییلیر، دن-اله گزیردی. گنجهلر یاییلانیدیغی اوچون ده آدی «گنجه ورق‌لی» معناسینی داشیییردی.

او دۆرده دۆلت قزئتلیرى چوخ زامان ماراقسیز و جان سیخیجی اولدوغوندان چتینلیکله ساتیلیر، اهالی نین معین بیر قیسیمینه مجبوری آبونه فورموندا پایلانیردی. بئله «داریخدیجی» روزنامه‌لر (فارسجا قزئتلهر آنلامیندادیر) خالق آراسیندا روزنامه-زورنامه آدینی قازانمیشدی. بئله قزئتلهردن بیرینی واختیله م. ف. آخوندوف «ایران قزئتلی نین منشی‌سینه. . .» آدلی مقاله‌سینده کسکین تنقید ائتمیشدی (آخوندزاده ۲۰۰۴).

لاکین پولسوز یاییلان، ایچریسی مزه‌لی، دوزلو یازیلارلا و گولمه‌لی شکیللرله بول اولان ایری ورقله‌لی ساده خالق بؤیوک هوسله اوخوبوردو. ساوادلیلارین بارماقلا ساییلدیغی او دۆرده بو قزئته مارق او قدر چوخ ایدی کی، بعضا محله-محله گزیب، اونو اوخوتدورماق اوچون یازی-پوزونو بیلن آدم سوراقلا ییردی‌لار.

حاقیندا صحبت آچدیغیمیز قزئتین ناشیری و رداکتورو استعدادلی قزئتچی علیقولو صفروف ایدی. گونئیلى آراشدیرماچی صمد سرداری‌نین یازدیغینا گۆره علیقولو صفروف، گنج یاشلاریندا آتاسی نین یانیندا روسیه و تورکیه‌ده تیجارتخانالارین اداره‌سی ایله مشغول اولوردو (اونون صفروف سوی آدینی قوللانماسی دا گۆرونور روسیه‌ده اولدوغو دۆرلردن باشلامیشدی). بو اۆلکه‌لرده ایران حکومتی طرفیندن سورگون ائدیلمیش سیاسی مهاجیرلری و یئرلی مترقی فیکیرلی ضیالیلار ایله سیخ تماسدا اولوردو. سونرالار خالقا خدمت ائتمکدن اۆترو تیجارتی ترک ائدیپ وطنه دۆنور (سرداری‌نیا ۱۳۷۹).

معاریفچی لیک حرکاتی نین اؤنونده گندن ضیالیلار بو دۆنمین ۸۰-جی ایلریندن اعتباراً اۆلکه‌یه فایدا گتیرمک و خالقا عملی خدمت ائتمک نیتی ایله یئنی مکتبلر، کیتابخانالار آچیر، علمی-بدیعی کیتابلارین یازیلماسی، ترجمه‌سی و چاپی ایله مشغول اولور، یعنی قزئت و درگیلر تاسیس ائدی‌دی‌لر. دۆرون ان قاباقچیل زومره‌سینی تشکیل ائدن بو ضیالیلار چوخ زامان گیزلی جمعیتلر، سیاسی قروپلار داخیلینده بیرلشهرک، مؤجود قورولوشا قارشى مجاديله آپايردی‌لار.

بئەلە ضیالیلاردان بیرى دە علیقولو خان صفروف ایدی. او، اۆلكهسینی آناياسا ایله اداره اولونان، هر ساحده انکیشاف ائتمیش، خارجی استثمارچیلاردان آسیلی اولمایان آزاد بیر دۆلت کیمی گۆرمک ایستهییدی.

ع. صفروف قزنتی خالقى اویاتماغین ان تأثیرلی واسطه لریندن بیرى حساب ائدییدی. اۆلجه او اۆز فیکیرداشلاری ایله برابر گیزلی بیر مرکز یارادیر. «گیزلی انجمن» آدلانان بو مرکزده علیقولو صفروفلا یاناشی دۆرون گۆرکملی وطن پرور ضیالیلاری م. تربیت، س. م. شېستری، ه. عدالت اشتیراک ائدییدی. ۱۸۹۲-جی ایله ع. صفروف تبریزده یاسا دیشی اولاراق شېنامه آدی، کیچیک اۆلچولو ساتیریک قزنت-ورقه بوراخماغا نایل اولور. احمد کسروی نین یازدیغینا گۆره ع. صفروف، «گیزلی انجمن» ین عضو اولماقلا برابر محمدعلی میرزه نین گیزلی پولیس رئیسى ایدی. محمدعلی میرزه یه گلن راپورلار، مکتوبلار علیقولو خان ین الیندن گئچیریدی. او بو وظیفه سیندن استفاده ائده رک ال بیر و فیکیرداش اولدوغو یولداشلارینی پولیسدن قورویور، هم ده اۆلكهده باش وئرن سوچلاری، منفی حاللاری آچیب شېنامه ده یاییر گنیش کوتله لر ی خبردار ائدییدی (کسروی ۱۳۳۳).

۱۹-جو عصرین سونلاریندا ایران دا، اۆزلیکلکه ده جنوبی آذربایجان دا یئرلی فئوداللار، یاد ائلی انحصارچیلار، شاه رژیمنه قارشى ناراضی لیکلار گئتدیگجه اهالی آراسیندا کسکین شکیل آیریدی. سونلار تاریخده «تنبکی عصبانی»، «زینب پاشا» وس. آدی آلتیندا انگلیسلرین توتون انحصارینا، یئرلی فئوداللارین تاخیل محتکیرلیگینه قارشى باش وئرن خالق حرکاتلاری او دۆرون مطبوعاتیندا؛ اۆلكه دن خارجه نشر اولونان مهاجیر مطبوعاتیندا و اۆلكه ده کی گیزلی نشریه لرده اۆز عکسینی تاپمیشدی.

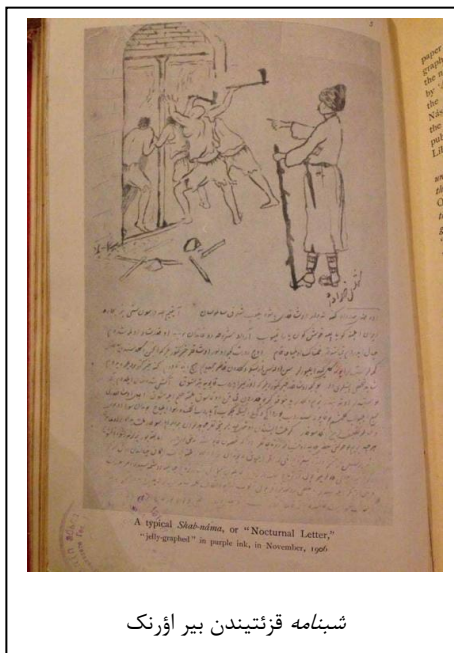
عمومیتله، او دۆرده شېنامه آدی آلتیندا گیزلی چاپ اولونان نشر نمونه لرینه چوخ راست گلمک اولاردی. مشروطه انقلابی عرفه سینده دۆرونون گیزلی حالدا یاییلان قزنت، ورقه و بیاننامه لر ده شېنامه دئییلییدی.

ساتیریک روحلو بو کیچیک اۆلچولو قزنت و یا ورقه لرده دۆرون علیقولو صفروف، میرزه حسن روشدییه، محمدعلی تربیت کیمی مترقی ضیالیلاری ایران ین گرچک اجتماعی-سیاسی وضعیتینی آچیب گۆستریر، خالقى مستملکه چیلره و استبدادا قارشى مبارزه یه سسله ییر، اۆلكه ده اصلاحاتلار گئچیریلمه سینه، قاباقچیل دوشونجه لرین یاییلماسینا چابا گۆستریدی.

شېنامه نین نشری تاریخی ایله باغلی انگلیس شرقشناسی ادوارد براون ین ۱۹۱۴-جو ایله لوندون دا چاپ ائتدیدیگی «معاصر ایران ین ادبیات و مطبوعات تاریخی» کیتابیندا^۲ شېنامه نین ۱۸۹۲-جی ایله

^۲ ادوارد براون بیر مدت ایران دا یاشامیش، علمی آراشدیرمالار آپارمیشدیر. او ایران ادبیاتی، مشروطه انقلابی تاریخی وس. اثرلرین مؤلفی دیر. او جنوبی آذربایجان ین گۆرکملی ضیالیلاریندان اولان محمدعلی تربیتله یارادیجی لیک علاقه سی ساخلاییدی. ا. براون اینگیلتره یه قایدارکن اونون «ایران مطبوعات تاریخی» آدی ال یازماسی نین اوزرینده ایشله میش اۆز علاوه لرینی و او دۆرده ایران ین رشت شهرینده اینگیلتره سفارتخاناسی نین کونسولو ایشله ین رابینونون دا یئرلی مطبوعاتلا باغلی

تبریزده میدانا گلدیگینی، منتظم دئییل، موافیق واختلاردا چاپ اولدوغونو، رداکتورونون و اوراداکی بیر چوخ مقاله لرین مؤلفی نین علیقولو خان صفروف اولدوغونو و چوخ زامان آفاقولو امضاسیندان استفاده ائدیگینی، گیزلی چاپ اولونوب یاییلاندىغینی، یئنی دوشونجه لرله زنگین، چوخ دوشوندوروجو و ساتیریک اولوب صحیفه لرین چوخونون کاریکاتورالارلا بزه دیلدیگینی قید ائدیر، اونو چوخ یوسک قیمتلندیریردی. ان باشلیجاسی ایسه ا. براون نسخه سی، گونوموزه قدر گلیب چیخمايان بو قزئتین سايلاريندان بیرینی، یالنیز ۱۹۰۶-جی ایلین نوامبر ساییسینی الده ائدیگینی یازیر. اوخوجولاری شبنامه نین ساتیریک اولوبو ایله تانیش ائتمک اوچون قزئته کی یازیلاری اؤرنک گتیریر.

شبنامه قزئتیندن بیر اؤرنک

شبنامه نین بو ساییداکی مقاله لرین بیرینده او دؤرده کی چؤرک قیتلیغی ایله باغلی دوکان-بازارلاداکی قارما-قارشیشیقلیق و زوراکلیقدان بحث اولونور: «دونن خدمتچینی سحر قلیان آلتیسی اوچون بازارا چؤرک آماغا یوللادیم. او سحر ارکندن چیخدی، ائوه ۳ ساعتان سونرا گلدی. «چؤرک ساواشی» ندان گئری قاییداندا اونون پالتاری جیریق-جیریق، اوزو جیزیق-

جیزیق اولوب، بدنی بیر نئجه یئردن بارالانمیش، بوتون وجودو گؤم-گؤی گؤیرمیشدی. او دؤرده طغیان ائله یین آجلیق بیزه ده سیرایت ائدیگیندن اونون گتیردیگی چؤرگین چوخ قورو و کیچیک اولماسینا باخماییب بیز او لوقما چؤرگی درحال پارچالاییب بیر نئجه حیصه یه بۆلدوک. . . (Browne 1914).

باشقا بیر یازیدا ایسه کوچه لرده خیرتلاغاچان چیخان پالچیققدان و بو خوشاگلمز وضعیتین شاه سارایینا یاخین اولان باش کوچه ده نورمال بیر دوروم اولدوغوندان بحث اولونور: «دوه کاروانی باش کوچه یه چاتاندا پالچیق باتاقلیغی نین ایچینده باتیب گؤزدن ایتدی. بیر آز گنچدیکن سونرا اونلار آجی چایین ساحیلینده گؤرونولر و یوللارینا داوام ائدیله». (اؤرنک کیمی وئریلن هر ایکی ساتیریک متنین اینگیلیزجه دن ترجمه سی).

قید ائتمک لازیمدیر کی، شبنامه نین بو ساییسینداکی ماتریاللارین تورکجه یازیلدیغینی، ۱۴۰۹ اؤلچوده رنگلی ژله-قرافیک اوصولو ایله چاپ اولدوغونو صحیفه نین تن یاریسی نین کاریکاتور ایله بزه دیلدیگینی

قیدلرینی اورایا داخل ائده رک آیریجا بیر اثر کیمی چاپ ائتدیرمیشدیر. کیتابین اولینده اثرین اصل مؤلفی نین م. تربیت اولدوغونو دا خصوصی وورغولامای اونتتامیشدی.

یازیر. لاکین قزنتین نشری تاریخی نین و مکانینی گؤستريلمه دیگینی (بو گون ده ایران دا تورکجه چاپ اولونان بعضی نشریه لرده سانسوردان قاچماق اوچون بئله اندیلیر) و رداکتور و مؤلیف لری حاقیندا هئچ بیر معلومات وئريلمه دیگینی بیلدیریر (Browne 1914).

علیقولو صفروفون قزنته چیلیک فعالیتی، ساده جه شېنامه ایله بیتمیر. شېنامه ایلکل (ابتدایی) ژلاتین اوصولو ایله حاضرلاندیغیندان اونو تکنیکی جهتن بؤیوک تیراژلا یایماق مومکون دئییلدی. اونا گؤره ده او مسلکداشلاری دا داخل اولماقلا لیتوقرافی اوصولو ایله چاغداش مطبوعات اورقانلارینا یاخین اولان قزنت نشر ائتمک فیکرینه دوشور. ع. صفروف ۱۸۹۸-جی ایله دموکراتیک یؤنو و یئنی مضمونو ایله سئچیلن / احتیاج و / قبال قزنتلرینی، ۱۹۰۶-جی ایله ایسه ساتیریک / دیریاچان درگیسینی نشر اندیر. او عینی زاماندا میرزه جلیلین ملانصرالدین درگیسی ایله امکداشلیق ائده رک درگی نین صحیفه لرینده ساتیریک فیلیتونلارلا چیخیش ائتمیشدیر.

اؤنجه قید اندیلدیگی کیمی ع. صفروف بیر مدت روسیا و قافقازدا یاشاییب فعالیت گؤستریمیشدیر. قافقازین مترقی ضیالیلاری ایله یاخیندان علاقه ساخلادیغی اوچون، چوخ احتیمال کی، اونون جلیل محمدقلیزاده ایله تانیلیغی و دوستلوقو اولموشدور. ملانصرالدین درگیسینده چیخیش ائتمه سی («خورتدان» امضاسی ایله) بیر نئچه قاینق طرفیندن تصدیق اولونموشدور. بئله گومان ائتمک اولار کی، ج. محمد قلیزاده، ع. صفروفون اؤزو و اونون یارادیجیلیغی ایله ملانصرالدین نین نشریندن اؤنجه تانیش ایمیش.

فیکریمیزی اساسلاندیرماق اوچون یئنه ده قاینقلارا مراجعت اندیریک. محمدتقی صدقی نین شخصی آرشیوینده اونون ۱۹۰۳-جو ایله قوربانعلی شریفزاده یه یازدیغی مکتوبوندا آز دا اولسا شېنامه قزنتی حاقیندا معلومات راست گلیریک. م. ت. صدقی دوستو ت. شریفزاده یه قزنت حاقیندا قیسا جا معلومات وئردیکدن سونرا اونا یوکسک دگر وئریم یازیر کی، باشقا دؤلتلرین پایتخت - قزنتی مقامیندا اولان شېنامه نین منفعتی، ایستر میلّت، ایستر مملکت، ایسترسه ده دؤلت اوچون قزنتدن آرتیق دیر (محمدتقی صدقی).

جلیل محمدقلیزاده اوتوبیوقرافیسینده دوستو م. صدقی نین ناخچیوان دا آجدیغی یئنی مکتب حاقیندا یازیردی کی، «همین مکتب بیز یئنی یئتمه معلم و ادیب لر اوچون بیر دارولفنون حساب اولونور» (قلیزاده ۱۹۶۷).

عینی زاماندا هم محمدتقی صدقی نین اوغلو، محمدعلی صدقی «ترجمه ی حالیم» آدلی خاطیراتیندا آتاسی نین ایران، روسیا و تورکیه دن اونا گؤندریلن قزنتلری آلیب اوخودوغونو، بو قزنتلرین یالینیز م. ت. صدقی نین دئییل، اونون مسلکداشلاری طرفیندن ده گیزلیجه اوخوندوغونو قید اندیردی (محمدعلی صدقی).

شبهه‌سیز کی، محمدتقی صدقی‌نین ناخچیوان‌دا آچدیغی مکتبی تک مکتب یوخ، دارولفنون حساب ائدن و م. ت. صدقی‌نین مسلک‌داشی کیمی م. جلیل، اونون اوغلو محمدعلی صدقی‌نین یوخاریدا قید ائدیگی کیمی، ایران و باشقا اؤلکه‌لردن گؤندریلن قزئت‌لری اوخویانلار سیراسیندا اولموشدور. سؤز یوخ کی، بو قزئت‌لرین ایچینده «پایتخت - قزئتی» مقامیندا دگرلندیریلن شبنامه ده وار ایدی.

ان نهایت، مطبوعات تاریخیمیزین گؤرکملی آراشدیریجیلاریندان اولان عزیز میراحمدوف اثرلریندن بیرینده («آذربایجانین ملانصرالدینی» ۱۹۸۰) گله‌جک ملانصرالدین رداکتورونون ساتیریک یارادیجیلیغی ایله ۱۹-جو عصرین سون دؤرونده تبریزده گیزلی بوراخیلان ساتیریک شبنامه آراسیندا معین یاخینلیق اولدوغونو گومان ائدیگی یازیردی. مطبوعات تاریخیمیزله باغلی دگرلی اثرلرین مؤلفی، ان نهایت م. جلیل ارثی‌نین آردیجیل تدقیقاتچیسی ع. میر احمدوف، بو فیکرینده یانیلابیلمزدی (احمدوف ۱۹۸۰).

م. س. اوردوبادی حیاتی ایله باغلی خاطیره‌لرینده ناخچیوان‌دا تحصیل آلدیغی مکتبه انقلابی روحون حاکیم اولدوغونو، بو آتموسفرین مکتبه روسیا و قافقاز ایله دئییل، ایران یولو ایله داخیل اولدوغونو قید ائدیر، بو یؤنده خارجدن گلن مطبوع اورقانلارین، خصوصیه‌لی علیقولو خان اختر کیمی آزادپوخاهلار طرفیندن نشر اولونان قزئت‌لرین خدمتینی خصوصی وورغولاییردی. ادیب مقاله‌لریندن بیرینده معلمی‌نین (م. صدقی‌نین) ۱۹-جو عصرین دوخسانینجی ایللرینده میرزا علیقولو خان اخترله بیرلیکده ایران شاه‌ی مظفرالدین شاه قاجارین اصول اداره‌سینه قارشی شبنامه بصیرت آدلی قزئت چاپ ائدیپ یایدیقلاری حاقیندا بیلگی وئریر (اوردوبادی ۱۹۶۶).

ادبیات و مطبوعات تاریخیمیزین گؤرکملی آراشدیریجیسی، مرحوم پروفیسور عزیز میر احمدوف دؤرونون تانینمیش ضیالیلاریندان اولان محمدتقی صدقی‌نین حیاتی‌نین آراشدیرارکن یوخاریدا قید اولونانلاری اؤنه چکیردی. او، آیریجا م. صدقی ایله میرزه علیقولو خان‌ین دوستلوق علاقه‌لری ساحلادیغینی، حتی بو دوستلوقون شرفینه م. صدقی‌نین اوردوبادا آچدیغی مکتبه «اختر» آدی وئردیگینی بیلدیریر. لاکین میرزه علیقولو خان اختر و اونون شبنامه بصیرت قزئتی ایله باغلی معلوماتلارین چوخ آز اولدوغونا دریندن تأسفله‌نیردی.

بئله‌لیکله بو سونوجدا بئله نتیجه‌یه گلمک اولار کی، یوخاریدا آدی چکیلن میرزه علیقولو خان اختر چوخ گومان کی، شبنامه‌نین رداکتورو علیقولو صفروفدور.

او کی، قالدی شبنامه بصیرت قزئتینه یقین کی، صحبت شبنامه‌دن گئدیر. چونکی جنوبی آذربایجان‌دا او دؤرده بصیرت آدلی قزئت، ژورنال و یا ورقه‌نین اولماسی باره‌ده الیه دلیل یوخدور.

م. س. اوردوبادی‌نین آدی چکیلن مقاله‌ده شبنامه بصیرت‌ین علیقولو خانلا بیرلیکده دیگر هم رداکتورونون دا (م. صدقی‌نین) اولدوغو باره‌ده پروفیسور ع. میر احمدوف وئردیگی بیلگی اؤزلویونده چوخ ماراقلی فاکتدیر و آیریجا بیر بحثین مؤوضوعوسدور.

ایران دان ناخچیوانا محمدتقی صدقی‌یه گؤندریلن بیر چوخ قزئتلری، او جمله دن شبنامه نی اونون اؤزو ایله برابر مکتبه کی مسلکداشلاری دا گیزلی اوخویارمیش. هئج شهبه سیز کی، اونلارین سیراسیندا محمدتقی‌نین دوستو جلیل محمدقلیزاده ده وار ایدی. بئله لیکله، گله جک ملانصرالدین درگیسی‌نین رداکتورونا شبنامه بیر قایناق کیمی معین تأثیرینی گؤستمیشدیر. ساده آنا دیلینده یازیلان گولمه لی شکیلرله بزه دیلن، خالق طرفیندن بؤیوک رغبتله قارشیلانان بو کیچیک فورماتلی گیزلی قزئت میرزه جلیلده خالقا هر جهتدن یاخین اولان بیر درگی چیخارماق دوشونجه سینی دوغورموش، ملانصرالدین کیمی محتشم بیر ساتیریک مطبوع اورقانین میدانا چیخماسینا سبب اولموشدور.

بوتون یوخاریدا یازیلانلاردان بو قناعه گلمک اولار کی، ملانصرالدین درگیسی چاپ اولونامیشدان هله ۱۴ ایل اؤنجه ۱۸۹۲-جی ایله تبریزده تورکجه شبنامه آدلی کیچیک فورماتلی ساتیریک مطبوع اورقان مؤجود اولموشدور.

قایناقلار:

- آخوندزاده، میرزه فتحعلی (۲۰۰۴). *بدیعی و ادبی-تنقیدی اثرلری*، حاضیرلایان: چاشی اوغلو، باکی. سرداری‌نیا، صمد (۱۳۷۹). *مشاهیر آذربایجان*، (فارسجا)، تبریز.
- صدقی، محمدتقی (البازما). *مشهدی قوربانعلی‌یه مکتوب*، آذربایجان البازمالار انستیتوسو، ف. ۲۰، س.و. ۲۴.
- صدقی، محمدعلی (البازما). *ترجمه حالیم*، آذربایجان البازمالار انستیتوسو، ف. ۲۰، س.و. ۴.
- کسروی، احمد (۱۳۳۳). *تاریخ مشروطه ایران*، (فارسجا)، تهران.
- محمدقلیزاده، جلیل (۱۹۶۷). *خاطیراتیم*، اثرلری، اوچونجو جیلد، باکی.
- میر احمدوف، عزیز (۱۹۸۰). *آذربایجانین ملانصرالدینی*، باکی.
- Edvard Browne (1914). *The Persian Press and Poetry of Modern Persia*, Cambridge.